

اهمیت اسناد آرشیوی در پژوهش‌های تاریخ محلی خراسان

(اسناد آستان قدس رضوی درباره جنگ جهانی دوم)

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۷/۱۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۱۰/۵

ابوالفضل حسن آبادی^۱

چکیده

آرشیوهای محلی از منابع مهم اطلاعاتی در تحقیقات تاریخی هستند و میزان غنای این آرشیوها، ارتباط مستقیمی با افزایش پژوهش‌های تاریخی در یک منطقه دارند. در این مقاله، ابتدا تعریفی از تاریخ محلی و جنبه‌های مختلف آن ارائه می‌گردد. در ادامه با انتخاب جنگ جهانی دوم به عنوان یک موضوع مورد مطالعه آرشیوی، به جایگاه آرشیوهای محلی منطقه ای و ارزش اسناد آن‌ها در حوادث تاریخی با توجه به اسناد موجود در مرکز اسناد آستان قدس درباره جنگ جهانی دوم پرداخته می‌شود. ارزش این موضوع از آن روست که تاکنون کمتر به نقش محوری اسناد آرشیوهای محلی و نقش آرشیوها در مستندسازی و تولید منابع تاریخی توجه شده است. نتایج این مقاله می‌تواند تأکیدی بر لزوم نگاه‌های همه‌جانبه به اسناد آرشیوی با تکیه بر دیدگاه‌های محلی و منطقه‌ای باشد.

واژگان کلیدی: آرشیوهای محلی، مرکز اسناد آستان قدس رضوی، جنگ جهانی دوم، مشهد، خراسان.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۱ دکترای تاریخ محلی و مدیر امور اسناد و مطبوعات آستان قدس رضوی. ahassanabady1@yahoo.com

اسناد آرشیوی در زمره منابع مهم تاریخی به شمار می‌رود و خصوصاً زمانی که بر اساس یک منطقه جغرافیایی، دوره‌ی زمانی خاص و یا موضوعی دسته‌بندی شده باشند می‌توانند روشن‌کننده‌ی زوایای خاص تاریخی و تبیین‌کننده‌ی بسیاری از موضوعات باشند. بررسی تاریخ محلی خراسان در دوره‌ی معاصر نشان می‌دهد که توجه به اسناد تاریخی در تبیین وقایع تاریخی چندان مورد توجه نبوده است و نویسندگان تاریخ محلی، بیشتر به دنبال کلی‌گرایی در نگارش آثار خود بوده‌اند به نحوی که آثار کمی با استفاده از اسناد و منابع آرشیوی به نگارش درآمده است. نمونه عدم توجه به موضوع گرای و عدم استفاده از اسناد آرشیوی، مسأله (پژوهش‌های مرتبط با) جنگ جهانی دوم می‌باشد. جنگ جهانی دوم حادثه‌ای است که در برهه‌ای از زمان تمام کشور ایران را تحت تأثیر خود قرار داده و بر کلیه‌ی شئون سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی تأثیر گذاشت. متأسفانه به اندازه اهمیت و تأثیر آن، کارهای پژوهشی درخور توجهی صورت نگرفته است. به صورت کلی به جنگ جهانی دوم و تأثیرات آن در ایران پرداخته است. واقعیت این است که درباره جنگ جهانی دوم و جنبه‌های مختلف آن در همه ابعاد، کار خاصی صورت نگرفته است چه برای مخاطبان عام آن که باید بدانند در یک برهه از زمان، واقعه مهم که نیمی از دنیا درگیر آن بوده‌اند چه تأثیراتی بر کشور آن‌ها داشته است و چه برای مخاطبان خاص که باید درباره علل و پیامدهای خاص و نقش کشور ایران در این جنگ بیشتر بدانند. در مورد جنگ جهانی دوم و اثرات آن بر مشهد و خراسان هم کار درخور و مستقلاً انجام نشده است و در کتاب‌هایی که درباره جنگ جهانی دوم نوشته شده، اشاراتی هم به خراسان شده است از جمله در کتاب‌های جنگ جهانی در ایران (اسکرین، ۱۳۶۳) و به طور اخص در چند کار سندی مهم که در چند سال اخیر درباره جنگ جهانی دوم انجام شده (قطبی، ۱۳۸۱؛ راعی گلوچه و دیگران، ۱۳۹۰؛ بایگی، ۱۳۹۲) اسنادی از خراسان به چاپ رسیده است. در قسمت مقالات آثار زیادی به چاپ نرسیده است از جمله می‌توان به کنسولگری‌های خارجی در خراسان (رمضانی، ۱۳۸۵) دستاورد متفکین در سبزوار (شمس‌آبادی، ۱۳۹۱) و مطالب دنباله دار آقای آذری در هفته‌نامه تاریخ شفاهی در سال ۱۳۹۲ اشاره نمود. با بررسی پژوهش‌های انجام شده مشخص می‌گردد که تاکنون به این برهه خاص تاریخی در خراسان توجهی نشده است. علی‌رغم آن که به لحاظ زمانی تاریخ معاصر محسوب شده و اندکی از حوادث آن قابل‌بازرسی می‌باشد. در حالی که در برخی از دیگر مناطق، از جمله فارس (سیف پورفاطمی، ۱۳۷۹) و شمال (ظهیرنژاد ارشادی، ۱۳۷۵) کارهای مهم تری انجام شده است. چه عواملی باعث شده تا چنانچه باید به مسائل محلی و منطقه‌ای توجه گردد؟ آیا اسناد آرشیوی محلی و منابع با ارزش مانند روزنامه‌ها در اختیار محققان نمی‌باشد؟ آیا مورخان خاص این دوره مهم تاریخی وجود ندارند؟ آیا اسناد موجود در آرشیوها در این زمینه به درستی دسته‌بندی و آماده‌سازی نشده‌اند؟ آیا روش‌شناسی و موضوع‌یابی خاصی در زمینه مطالعات جنگ جهانی دوم صورت نگرفته است؟ در این مقاله ابتدا در باب تاریخ محلی خراسان و مهم‌ترین موضوعات مطرح در کتاب‌های تاریخ محلی توضیحاتی داده می‌شود و در ادامه با در نظر گرفتن این واقعیت که منابع در دسترس موجود به طور صحیحی در مستندسازی تاریخ جنگ جهانی دوم در خراسان به کار برده نشده، سعی خواهیم کرد تا ضمن ارائه تعاریفی از تاریخ محلی و تبیین مرزهای مطالعاتی حوزه

پژوهشی آن به اهمیت اسناد آرشیوهای محلی موجود در مرکز اسناد آستان قدس رضوی پرداخته و پیشنهادهای را برای استفاده از تاریخ محلی در مستندسازی صحیح وقایع این چنینی و ارائه آن به مخاطبان ارائه گردد.

تاریخ محلی و اهمیت ساختاری آن

نگارش تاریخ در ابعاد کوچک به اسناد، منابع و محتوای آن معنای متفاوتی می بخشد و دیدگاه های جدیدی را برای محلی کاران ایجاد می کند. هر محلی ساختار و ویژگی های خاص خود را دارد که آن را از همسایه خود متمایز می کند و یا تشابهاتی که گذشته ای همسان سایر محلات را تداعی می کند و مورخان محلی کار هستند که نسبت به این مسائل باید خودآگاهی داشته باشند. مورخ محلی کار به علت حس تعلق و انگیزه ای که در نگارش نوشته خود دارد خودش را مسؤول پیگیری عوامل مهم در حوزه مورد بررسی می داند. او ضمن بازبینی مسائل مهم از کوچک ترین نکات قابل بررسی نیز نمی گذرد. نگاه ریز بینانه کسانی که در زمینه تاریخ محلی کار می کنند باعث می شود تا آن چیزهای متفاوتی از بقیه را ببیند و تحلیل های دقیق تری را ارائه دهند. خانواده ها، رجال برجسته، مشاغل و اصناف، خیابان ها و کوچه ها می تواند در ذیل تاریخ محلی قرار گیرد (Finberg, ۱۹۶۲: ۱۲۵) تغییرات رخ داده تغییر مرزها در دوره های مختلف، تغییرات در سبک زندگی، تفریحات و سرگرمی ها، ثروت و فقر و نیازهای انسانی می تواند در ذیل تاریخ محلی قرار گیرد (Kammen, ۲۰۰۳: ۵۰). کاهش یا افزایش جمعیت، تغییرات در ساختار جمعیتی، نسبت میان شاخص های جمعیتی در یک محل و زمان خاص، قحطی، مهاجران و ساختارهای جمعیتی جزء موضوعات مورد توجه تاریخ محلی است. علاوه بر ساختارهای جمعیتی، توجه به محل و اجزاء مرتبط با آن و چگونگی ارتباط با شاخص جمعیتی بخش عمده ای از موضوعات محل نگاری را در برمی گیرد. اغلب موضوعاتی که در ذیل تاریخ نگاری محلی مطرح می گردد مسائلی است که اغلب پیش پا افتاده و یا مبهم است که همراه با تغییر سریع ساختارهای زندگی انسانی و حواشی مرتبط به آن، دستخوش تحول می گردد به نحوی که در تاریخ محلی، همواره موضوعات نو قابل طرحی پیدا می شود که کمتر در نگاه سایر مورخان می تواند مورد توجه قرار گیرد. احداث یک خیابان، پارک، مسجد، فرهنگسرا ممکن است در کوتاه مدت تغییراتی در محل بگذارد که کمتر در دید قرارگیرد، اما تاریخ محلی است که با موضوع قرار دادن آن به آن روح می بخشد. عمق پژوهش های تاریخ محلی می تواند در موضوعات مختلف و زمینه های متفاوتی صورت گیرد. به عنوان مثال، تاریخ اقتصادی در زمره موضوعات مهم تاریخ محلی می باشد. این موضوع می تواند از نحوه معیشت مردم، درآمد، مالیات مشاغل و اصناف تا یک مؤسسه اقتصادی را در بر گیرد. در پژوهش بر روی یک مؤسسه اقتصادی سؤالاتی مانند سال تأسیس، نحوه شکل گیری، کارگران، حقوق، بیمه، تأثیر آن بر اطراف و تغییرات تدریجی می تواند مورد توجه باشد. بررسی تاریخ محلی اقتصادی به ما اجازه می دهد تا رهیافت های خاصی را از میان انبوه اطلاعات ریز جمع آوری شده استخراج و راهنمایی هایی را برای آینده ارائه دهد. در واقع، با استفاده از تاریخ محلی است که می توان پژوهش های دقیق و همه سویه ای را در جنبه ها و ابعاد مختلف یک موضوع یا دوره تاریخی انجام داد و از کنار هم چیدن اطلاعات جمع آوری شده، تصویر کاملی از آن ارائه نمود. در یک برآیند کلی ویژگی های تاریخ محلی عبارتست از:

- با خواستها و نیازهای تاریخی مردم ارتباط نزدیک تری دارد.

- بیانگر قابلیت مفهوم سازی برای خواست ها و نظرات
- قابلیت الگوسازی برای تغییرات در ساختارهای کوچک
- به نمایش درآورنده عقاید و دیدگاه ها در یک محیط کوچک
- مستندسازی وقایع و حوادث کوچک که قابلیت ارائه ندارند
- روش سازی برای استفاده از منابع که ظاهراً استفاده ی تاریخی ندارند
- نمایش ساختارهای فکری و ذهنی مردم یک محل
- هویت سازی و هویت یابی مشترک برای مردم یک محل
- ارائه تاریخ نزدیک به مردم و قابلیت ارتباط با گروههای مختلف جامعه
- قابلیت بررسی در یک محل و مکان از طریق ارائه تاریخ مشترک برای مردم
- پلی بین گذشته با حال و آینده
- برجسته سازی جنبه هایی از زندگی محلی که معمولاً دیده نمی شود

ملاحظات در باره تاریخ محلی خراسان در دوره ی معاصر

خراسان به لحاظ سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و مذهبی تأثیر زیادی بر تاریخ کشور ایران داشته و این مسأله بر تاریخ نگاری محلی آن که یکی از غنیترین مناطق محلی نگاری به شمار میرود، تأثیر مستقیم گذاشته است. موقعیت جغرافیایی خراسان و تنوع قومی و فرهنگی باعث شکل گیری شخصیت محلی نگاری ویژه شده و وجوه تمایزی به مؤلفه های تاریخ نگاری آن بخشیده است. بررسی کتاب های نگارش شده در زمینه تاریخ محلی خراسان نشان می دهد که تا انتهای دهه ۷۰ قرن حاضر، ۲۶۲ کتاب در دوره ی معاصر درباره ی تاریخ محلی خراسان نوشته شده است که ۶۸ کتاب تا دهه ۴۰، ۲۷ کتاب در دهه ۵۰، ۴۶ کتاب در دهه ۶۰ و ۱۲۱ کتاب در دهه ۷۰ نوشته شده است و از این تعداد ۱۰۰ کتاب مرتبط با کلیات تاریخ خراسان، ۵۲ کتاب درباره ی شهر مشهد و ۱۱۰ کتاب درباره ی شهرستان های استان خراسان می باشد (حسن آبادی، ۱۳۹۲: ۱۰۲). بر ایند کلی از وضعیت تاریخ محلی خراسان در دوره ی معاصر نشان میدهد که تاریخ محلی معاصر همانند گذشته تاریخ افتخارات، خوبی ها، اماکن تاریخی و رجال است. نویسندگان محلی کمتر به موضوعات منفی یا طرد شده جامعه پرداختهاند و بسیاری از انگیزه های نگارش تاریخ های محلی در دوره ی معاصر نسبت به دوره ی قبل تفاوتی نداشته و فقط با توجه به شرایط روز تغییراتی نموده است. در تاریخ معاصر حوادث سیاسی و وقایع تاریخی، بر نوع و شکل تاریخ نگاری خراسان اثر مستقیم دارد و بسیاری از تاریخ های محلی با محوریت مسائل سیاسی به نگارش درآمده است. اما در مجموع به حوادث سیاسی چنانچه باید پرداخته نشده است. علاوه بر آن، در تاریخ محلی معاصر خراسان کمتر چرایی، چگونگی و پرسش گری

وجود دارد و بیشتر تمایل به تاریخ نگاری محلی عمومی و عامه‌پسند می باشد. غیر از شهر مشهد که گاهی به برخی موضوعات تاریخی در بعضی کتب پرداخته شده است در بیشتر شهرها کلی گرایشی در نگارش کتاب ها، باعث شده تا بسیاری از موضوعات تاریخی مغفول بماند. تحلیل کلی محتوای کتاب های به نگارش در آمده نشان می دهد که بیشتر این کتاب ها توسط مورخان بومی با رویکرد تاریخ شهری و معرفی شهر نوشته شده است. در این کتاب ها اکثراً مؤلفین با استفاده از منابع قدیمی، تجربیات میدانی و استفاده ی کمتر از اسناد و منابع آرشیوی به تألیف پرداخته اند. نبود مراکز آرشیوی در این دوره ها، باعث شده تا اتکای نویسندگان بیشتر به داشته ها و یافته های خود باشد و چنانچه توانسته باشند اسناد شخصی از افراد بگیرند در کتاب های خود استفاده کرده اند، در حالی که کارهای انجام شده نسبت به قابلیت های موجود در منطقه کم اثر می باشد. سهم منابع آرشیوی مانند عکس و سند در نگارش کتاب های تاریخ محلی در استان های سه گانه خراسان اندک می باشد. به طور مثال، در استان خراسان جنوبی و خاصه بیرجند در ۱۵۰ سال اخیر، با توجه به قدرت گیری خاندان علم، موضوعات فراوانی برای کارکردن وجود دارد و تاریخ این منطقه به دلیل وجود ۱۸۰ هزار برگ اسناد خاندان علم در زمره ی مستندترین تاریخ های منطقه ای در کشور می باشد، اما کمتر آثار شاخصی تاکنون درباره آن انجام شده است.

جدول (۱) پراکندگی نگارش کتاب های محلی در خراسان

نام شهر	تا پایان دهه ۴۰	دهه ۵۰	دهه ۶۰	دهه ۷۰	جمع کل
خراسان	۲۸	۱۶	۱۶	۴۰	۱۰۰
مشهد	۱۷	۶	۸	۲۱	۵۲
نیشابور	۶	۲	۳	۶	۱۷
قوچان	۳	—	۳	۷	۱۳
بیرجند	۲	—	۱	۱۰	۱۳
سبزوار	۳	—	۱	۵	۹
گناباد	۱	—	—	۶	۷
ترتت جام	۲	۲	—	۲	۶
کلات	۱	—	۱	۱	۳
دره‌گز	—	—	۱	۱	۲
قائن	۱	—	۲	۶	۹
ترتت حیدریه	—	—	—	۳	۳
فردوس	—	—	—	۳	۳

اسفراین	۲	-	-	۲	۴
بجستان	-	-	-	۱	۱
چناران	-	-	-	۲	۲
شیروان	-	-	-	۱	۱
کاشمر	۲	-	-	۱	۳
طیس	-	۱	۱۰	-	۱۱
بجنورد	-	-	-	۳	۳
جمع	۶۸	۲۷	۴۶	۱۲۱	۲۶۲

اسناد محلی جنگ جهانی دوم در مشهد

در این قسمت برای آن که مشخص شود در تاریخ محلی خراسان، میزان توجه به اسناد آرشیوی در موضوعات تاریخی تا چه اندازه کم می باشد به عنوان نمونه به اسناد آرشیوی جنگ جهانی دوم پرداخته می شود. آیا می شود مفهومی مانند تاریخ محلی جنگ جهانی دوم در ایران قائل شد؟ این موضوع چه ویژگی هایی می تواند داشته باشد؟ چگونه می توان ساختارهای محلی آن را در ایران بررسی کرد؟ آیا جنگ جهانی دوم و اشغال ایران، اثرات یکسانی بر سراسر ایران داشته و مناطق تحت اشغال روس ها با مناطق تحت اشغال انگلیسی ها در شرایط یکسانی قرار داشته اند؟ آیا شرایط جنگی مناطقی مانند جنوب با شمال و شرق و میزان حضور نیروهای بیگانه و اثرات حضور آن ها در هر منطقه متفاوت بوده است؟ شرایط محلی چه اثری بر حضور نیروهای بیگانه داشته است؟ شکی نیست که جنگ جهانی دوم اثرات متفاوتی در مناطق مختلف در ایران داشته است. غیر از مسائل سیاسی که بعضاً باعث برکناری و فرار نیروهای سیاسی گردید مردم به زندگی عادی خود در این دوره پرداختند. بررسی اثرات این اشغال بر زندگی مردم در زمره ی موضوعاتی است که کمتر مورد توجه قرار گرفته، در حالی که بیشترین تأثیر را بر این قشر داشته است. رضایت یا نارضایتی مردم از این دوره تاریخی، موضوعی است که باید در هر منطقه با توجه به ویژگی های آن مورد توجه قرار گیرد. به طور مثال قحطی، گرسنگی و بدرفتاری نیروهای متفقین مسأله ای است که به طور عموم تاکنون در اذهان مردم نقش بسته است در صورتی که این مسأله در تمامی کشور به طور یکسان عمومیت نداشته است. در بررسی حضور روس ها در مشهد از فحوای اطلاعات شفاهی و اسناد موجود چنین بر نمی آید که بدرفتاری به مفهومی که در ذهن خیلی ها نقش بسته با مردم عادی صورت گرفته باشد در حالی که همین روس ها در مناطق دیگر رفتارهای متفاوتی داشته اند. چه عواملی باعث شده تا رفتارهای دوگانه در دو نقطه، متفاوت شکل بگیرد؟ از طرفی، منابع یکسانی برای بررسی اثرات در همه مناطق وجود ندارد. در مناطقی مانند مشهد، روس ها اقدام به انتشار نشریه ی خاص می نمایند تا بیانگر دیدگاه های آن ها باشد و از طریق ابزار فرهنگی مانند سینما، سعی می کنند تا زمینه های حضور خود را تقویت نمایند و از طرفی دیگر، پایه های حضور خود را با تقویت زیرشاخه های

سیاسی خود (حزب توده) تقویت می نمایند و با عدم ممانعت از برگزاری مراسم مذهبی، افکار خسته مردم از ممانعت های رضاخان را به طرف خود جلب می کنند. در شهری مانند مشهد، امکان دارد مسأله ای مانند قحطی و کمبودها و حتی نوع آن با تهران یا جنوب ایران متفاوت باشد. در مورد وضعیت بهداشتی به طور نمونه، آمارگیری از تعداد مریض ها، بودجه و نوع امراض این دوره می توان دریافت حضور بیگانگان چه تأثیری بر این مسأله در شهر مشهد داشته است. آیا باعث بهبود یا بدتر شدن آن شده و یا حضور پزشکان خارجی در وضعیت بهداشتی تأثیر داشته است؟ تأثیر حضور متفقین بر کارکرد مؤسسات اقتصادی چگونه بوده است؟ طرح این سؤالات، زمینه ساز معرفی اسنادی است که از آن به عنوان اسناد محلی جنگ جهانی دوم در خراسان یاد می شود و کمتر مورد توجه قرار گرفته است. ارزش اطلاعاتی این اسناد از آن روست که منشأ تولید آن ها یکی از تأثیرگذارترین نهادها به لحاظ سیاسی، اجتماعی و اقتصادی بوده و با زندگی روزمره ی مردم ارتباط مستقیم داشته است. مهمترین اسناد آرشیوی محلی مرکز اسناد آستان قدس رضوی در این دوره را می توان به صورت زیر دسته بندی نمود.

اسناد اقتصادی

یکی از مهم ترین جنبه هایی که از حضور دولت های بیگانه در ایران برجسته شده مسأله تأثیر اقتصادی آن بر وضعیت معیشتی مردم می باشد اما تاکنون آماری از چگونگی این تأثیرات و خصوصاً تأثیر آن بر مراکز اقتصادی ارائه نشده است که مهمترین دلیل آن، ضعف اسناد اقتصادی در این زمینه می باشد. اسناد به جای مانده از این دوره در مرکز اسناد آستان قدس رضوی یکی از با ارزش ترین مجموعه های اقتصادی گردآوری شده در این زمینه می باشد که مهمترین آن ها عبارتند از:

- اسناد کارخانه نخریسی آستان قدس رضوی: این کارخانه در سال ۱۳۳۱ ش. در مشهد افتتاح گردید. اسناد موجود بین سال های ۱۳۳۱-۵۲۳۱ مجموعه ی با ارزشی از اسناد مالی - اداری کارخانه مانند پرداخت دستمزدها، نحوه استخدام مهندسان خارجی مانند آلمانی ها و روس ها، داد و ستد با شرکت های خارجی، میزان تولید پارچه و اثر اشغال (اشغال مشهد توسط متفقین در جنگ جهانی دوم) بر سلیقه مردم، فعالیت های سیاسی کارگران خصوصاً در حزب توده، برخورد روس ها با مراکز اقتصادی و تعامل مؤسسات با هم را دارا می باشد. قطعاً از این دست کارخانه ها در کشور هنوز باقی می باشد و اسناد آن واجد ارزش بسیاری از نظر اطلاعات تاریخی می باشد. اسناد این کارخانه حدود یک میلیون برگ تخمین زده می شود (سند شماره ۱).

- اسناد کارخانه برق مشهد: برق در این دوره کالایی راهبردی بوده که به راحتی در اختیار هر کسی قرار نمی گرفته است. اسناد به جای مانده از کارخانه برق مشهد بین سال های ۱۳۳۱-۵۲۳۱ شامل اسناد اشتراک، قبوض پرداختی برق، لوازم یدکی، کارکنان و چگونگی توزیع برق در این دوره اطلاعات با ارزشی را دارد. این اسناد حدود ۰۰۲ هزار برگ تخمین زده می شود (سند شماره ۲).

- اسناد کارخانه قند آبکوه: قند آبکوه یکی از قدیمی ترین کارخانجات موجود در کشور می باشد که اسناد اداری - مالی باقی مانده از آن در زمینه ی نحوه تولید، تهیه منابع اولیه، توزیع قند به علت اهمیت این کالا، سهمیه بندی قند و نیروهای انسانی از ارزش برخوردار می باشد. این اسناد حدود ۰۰۶ هزار برگ تخمین زده می شود.

اسناد اداری آستان قدس رضوی

تشکیلات اداری آستان قدس رضوی یکی از قدیمی ترین تشکیلات مدون اداری در ایران می باشد که سابقه پانصد ساله دارد. به علت ماهیت موقوفاتی و خصوصی بودن این تشکیلات، وقفه ای در آن بوجود نیامد. اسناد باقیمانده که به صورت ماهانه و روزانه می باشد مجموعه ی کاملی از کلیه ی وقایع و اتفاقات رخ داده در آستان قدس رضوی شامل هزینه ها، استخدامی ها، نیروهای خارجی، حقوق و... می باشد که می توان با بررسی آن، نمای کاملی از وضعیت زندگی مردم به دست آورد، خصوصاً با بررسی این اسناد در قبل و بعد از اشغال شهر مشهد توسط متفقین می توان آمار با ارزشی را در زمینه های تاریخ اجتماعی شهر استخراج نمود. (سند شماره ۳).

اسناد پزشکی: مجموعه ی کاملی از اسناد پزشکی باقیمانده از بیمارستان شاهرضا (امام رضا "ع") و بیمارستان قدیم شهر مشهد می تواند نمای کاملی از وضعیت سلامتی و بهداشتی جامعه را ارائه دهد. اسنادی مانند حضور پزشکان خارجی، تهیه لوازم، هزینه های پزشکی، مریضی های واگیردار می تواند مورد استفاده محققین قرار گیرد (سند شماره ۴).

اسناد خاندان علم

مجموعه اسناد خاندان علم در محدوده ی این سال ها، به لحاظ اهمیت سیاسی این خانواده و موقعیت آن ها از حیث کامل بودن و تنوع موضوعی در زمره کامل ترین اسناد منطقه ای در ایران به شمار می رود. موضوعاتی مانند مالیات، امنیت، اقتصاد، ارتباط با کنسولگری ها در زمره ی این اطلاعات می باشد. این مجموعه ۰۸۱ هزار برگی تاکنون کمتر مورد توجه محققان قرار گرفته است (سند شماره ۵).

مصاحبه های تاریخ شفاهی

این مصاحبه ها با طبقات مختلف اجتماعی مانند رانندگان، کاسبان و نیروهای نظامی انجام شده و در زمینه های وضعیت اقتصادی جامعه، چگونگی برخورد مردم با اشغالگران، تحولات فرهنگی و فعالیت های سیاسی در شهر مشهد، اطلاعات ذی قیمتی دارد.

مرکز اسناد آستان قدس رضوی با انجام طرح تحقیقاتی تاریخ شفاهی شهریور ۰۲۳۱، مجموعه منسجمی را با ۰۵ ساعت مصاحبه در این زمینه فراهم کرده است. هر چند به علت بعد زمانی پیداکردن افراد و انجام مصاحبه در این زمینه، دشوار می باشد اما معدود مصاحبه های انجام شده هم بار اطلاعاتی باارزشی دارد. این مهم تاکنون صرفاً در مشهد مورد توجه قرار گرفته و در دیگر جاها در خراسان مورد بررسی قرار نگرفته است.

این اسناد و ده ها موضوع دیگر با توجه به ویژگی های هر محل با درایت محقق محلی می تواند مطرح گردد. گویا کردن اسناد محلی و برجسته سازی اطلاعات محلی مرتبط با آن، مسأله ای است که باید مورد توجه ویژه محلی کاران در ایران قرار گیرد. انجام برخی از پایان نامه های دانشجویی در گروه تاریخ بیرجند، مشهد و زاهدان چنانچه محتوای آن بعد از اتمام به نحوی مورد استفاده قرار گیرد می تواند تحولی در این زمینه ایجاد نماید. مهمترین دلایلی که تاکنون در زمینه محلی نگاری و مستندسازی تاریخ جنگ جهانی دوم در ایران انجام نشده است عبارتست از:

این مسأله تاکنون مورد توجه جدی در ایران قرار نگرفته است و از سال ۹۸۳۱ ش. مسأله گرفتن غرامت مطرح بوده و جمع آوری اسناد مرتبط به آن در دستور کار قرار گرفته است.

تاکنون تلاش های مدونی درباره جمع آوری اسناد و مدارک تاریخی مرتبط با این دوره صورت نگرفته و صرفاً اسناد رسمی مراکز اسناد در ایران جمع آوری شده است.

رویکرد پژوهشی به این دوره تاریخی با توجه به معاصر بودن آن کمتر مورد توجه دانشگاه ها قرار گرفته و عملاً دانشگاه ها نقش فعالی در این زمینه ندارند.

از ابزارهای نوین اطلاع رسانی برای تبیین این موضوع استفاده نشده است.

ظرفیت های پژوهشی این دوره تاریخی به درستی تبیین نشده است و دامنه موضوعات آن به طور جدی مورد بررسی قرار نگرفته است.

منبع شناسی صحیحی تاکنون درباره این حادثه انجام نشده است.

ظرفیت سنجی صحیحی درباره ی اسناد محلی باقی مانده در آرشیوها صورت نگرفته است.

چه باید کرد

با توجه به مسائل مطرح شده باید اذعان نمود که تاکنون در بعد رسمی، کارهای قابل اعتنای کمی در زمینه ی تاریخ جنگ جهانی دوم در ایران به چاپ رسیده است، چه رسد به این که توقع انجام کارهای محلی در این زمینه را داشته باشیم. به هر حال، این واقعه در دوره ای در ایران اتفاق افتاده و جزئی از تاریخ کشور ما محسوب می شود و پرداختن به آن در زمره ی مسائلی است که باید مورد توجه جدی دست اندرکاران قرار گیرد خصوصاً در بعد اسناد محلی که بیشتر به صورت غیررسمی بوده و بر خلاف اسناد رسمی توجهی به آن نشده و امکان از بین رفتن آن ها وجود دارد. به همین منظور پیشنهادات زیر به منظور مستندسازی صحیح تمامی جوانب جنگ جهانی دوم در ایران ارائه می گردد.

۱- تأسیس مرکزی به منظور هدایت فعالیت ها و کنترل کارهای انجام گرفته در ایران.

این دفتر می تواند با هماهنگی بین مراکزی که در این زمینه در ایران مشغول به فعالیت بوده و یا درگیر خواهند شد زمینه ارتباط بین آن ها را فراهم نماید و شائبه ی مقطعی بودن و سیاسی بودن توجهات به آن را از بین ببرد. در ضمن با منسجم کردن اطلاعات جمع آوری شده در ایران، زمینه ارائه آمار و مستندات صحیح برای استفاده مردم، محققان و مسؤولان در کشور را فراهم آورد.

۲- ایجاد وب گاه موضوعی ویژه جنگ جهانی دوم و منابع آن در ایران

با بررسی اینترنت در زمینه ی جنگ جهانی دوم در دنیا مشخص می شود که صدها وب گاه در این زمینه مشغول به فعالیت هستند. وب گاه ها در چارچوب ملی، منطقه های و محلی به تناسب اطلاعات خود، به امر اطلاع رسانی به مردم و محققان مشغول هستند. این وب گاه می تواند با رقومی کردن اسناد موجود و اطلاع رسانی، زمینه ی انجام تحقیقات بیشتر را فراهم نماید.

۳- توجه ویژه به اسناد محلی و جمع آوری آن

بسیاری از اطلاعات مربوط به جنگ خصوصاً مرتبط با زندگی مردم عادی که مورد توجه ویژه محلی کاران می باشد هیچ گاه مورد توجه مورخان حرفه ای قرار نگرفته و از آن اطلاعی در دست نیست. جمع آوری اطلاعات در این زمینه می تواند کمک شایانی به انجام پژوهش های محلی بکند و در خصوص اسناد جنگ جهانی دوم با دو رویکرد عمده، این کار باید صورت گیرد.

- جمع آوری اسناد شفاهی: جمع آوری اطلاعات شفاهی در زمینه وضعیت اقتصادی، فرهنگی، مذهبی و بهداشتی ... که معمولاً در اسناد رسمی منعکس نمی گردد گام مهمی در محلی نگاری جنگ جهانی دوم در ایران می باشد. مهم ترین ابزار این کار تاریخ شفاهی می باشد و به علت بعد زمانی از آن دوره و از بین رفتن افرادی که می توانند اطلاعات با ارزشی در اختیار بگذارند انجام تاریخ شفاهی ضروری ترین کار در زمان حال می باشد و باید مورد توجه ویژه قرار گیرد. البته این کار در تهران و مشهد به طور پراکنده انجام شده اما به صورت وسیع تر و کامل تر در مناطق درگیر در جنگ، باید انجام گردد.

- اسناد محلی غیررسمی: خارج از اسناد رسمی حکومتی، معمولاً اسنادی در هر منطقه وجود دارد که می تواند اطلاعات با ارزشی را از وضعیت اشغال ایران ارائه دهد، مانند میابعه نامه ها، مصالحه نامه و اسناد کارخانجات اقتصادی محلی.

- اسناد محلی رسمی: یکی از اشتباهات در زمینه ی جمع آوری اسناد مرتبط با جنگ جهانی دوم، جستجوی اسناد کاملاً مرتبط با این موضوع می باشد. در حالی که اسناد محلی زیادی وجود دارد که ظاهراً غیرمرتبط، اما اهمیت زیادی در تحلیل وضعیت این دوره دارند. اسنادی مانند ثبت احوال، ثبت اسناد و املاک، سرشماری های رسمی و غیررسمی، دادگستری و اسناد نظامی می تواند هر کدام به محقق کمک زیادی در این زمینه بنماید.

۴- فرهنگ عامه

حضور یک قوم بیگانه ناخودآگاه باعث اختلاط فرهنگی و تأثیرگذاری دوجانبه می‌گردد که خصوصاً در زمینه‌هایی مانند فرهنگ و زبان تأثیر مستقیم دارد. به طور نمونه چنانچه کار مدونی درباره کلمات روسی در زبان فارسی در این دوره صورت گیرد میزان اثر آن بیشتر مشخص خواهد شد.

۵- تربیت مورخان متخصص این دوره

یکی از معضلات بزرگ در تاریخ معاصر، عدم تربیت متخصصان موضوعی می‌باشد به نحوی که نمی‌توان گفت که حتی یک متخصص جنگ جهانی دوم در ایران وجود دارد. سرمایه‌گذاری برای تربیت نیروهای متخصص می‌تواند اثرات مثبت بیشتر به همراه داشته باشد.

۶- استفاده از روش‌های کمی در مطالعات تاریخی

یکی از مشکلات تاریخ‌نگاری در این دوره عدم استفاده از روش‌های کمی در مطالعات تاریخی می‌باشد. به آمار درآوردن تاریخ با استفاده از آمارهای مانند سرشماری‌ها، ثبت احوال و اسناد و مقایسه تحلیلی آن‌ها می‌باشد که می‌تواند اثرات حضور دولت‌های بیگانه را خیلی ملموس‌تر به نمایش درآورد.

چند پیشنهاد برای پژوهشگران تاریخ محلی خراسان

اسناد محلی به لحاظ پژوهشی ارزش‌های اطلاعاتی خاص خود را دارد که کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد. از جمله محتوای آن‌ها شمای از وضعیت سیاسی - اجتماعی یک محل را در یک دوره نشان می‌دهد. البته با توجه به این که در دانشگاه‌ها کمتر به مسأله اسناد و ارزش‌های اطلاعاتی آن توجه می‌گردد و نحوه استفاده از آن آموزش داده نمی‌شود، دانشجویان نیز اقبال چندانی به موضوعات سندی نشان نمی‌دهند، در حالی که موضوعات کاربردی و جدیدی را در میان اسناد می‌توان پیدا نمود. در خراسان نیز کارهای سندی در سال‌های گذشته کمتر مورد توجه قرار گرفته است که به علت کمبود مراکز آرشیوی تا حدی قابل توجیه است، اما وجود مراکزی مانند مرکز اسناد آستان قدس رضوی و تغییر نگاه در سیاست‌های آرشیوی، لزوم توجه به منابع اسنادی را مبرهن می‌سازد.

از خلال کارهای انجام شده در زمینه‌ی تاریخ محلی خراسان و اسناد موجود در آرشیوها، نکات زیر می‌تواند مورد توجه قرار گیرد:

- توجه به تاریخ شفاهی به عنوان یکی از ابزارهای مهم پژوهشی در تاریخ معاصر

- استفاده بیشتر از روزنامه‌های آرشیوی و بررسی زمینه‌های شکل‌گیری و گسترش

- تأکید بیشتر بر استفاده از اسناد آرشیوی محلی مانند مصالحه‌نامه‌ها و وقف‌نامه‌ها

- توجه به اسناد خاندانی و خانواده‌ای قدیمی

- استفاده بیشتر از منابع آرشیوی مانند عکس و فیلم در پژوهش‌های تاریخی

- توجه به شخصیت محلی نگاری در هر منطقه

- موضوع سازی در پژوهش ها و توجه به مسائل جزئی و کاربردی مانند کشاورزی

- تبیین موضوعات تاریخی و مسأله سازی برای آن ها مانند اصلاحات ارضی و تأثیر آن به صورت موردی

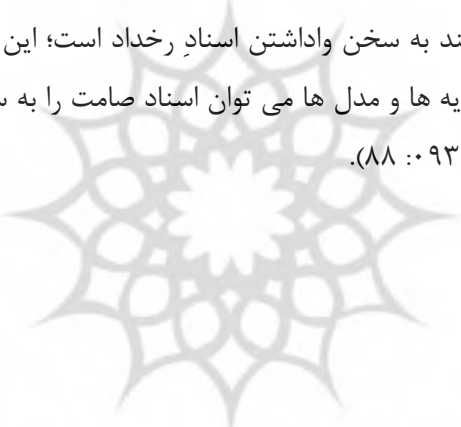
- ارتباط بیشتر با مراکز اسناد و گذاشتن نشست های مشترک برای آشنایی بیشتر

- استفاده از اسناد مراکز خارجی مانند آرشیو ملی انگلستان

- توجه بیشتر به کارهای پایه مانند مرجع شناسی یا کتابشناسی تاریخی در پایان نامه ها

علاوه بر موارد فوق نکته ی مهمی که غالباً در بررسی های تاریخ محلی و اسنادی از آن غفلت می شود، انتخاب یک چارچوب نظری متناسب با موضوع بررسی است. در صورت انجام کار در چنین چارچوبی، با رعایت ضوابطی که در روش تحقیق تاریخی در این زمینه آمده، پژوهش به لحاظ محتوایی از غنای بیشتری برخوردار می گردد.

پژوهشگر تاریخ، برای فهم واقعه، نیازمند به سخن واداشتن اسنادِ رخداد است؛ این کار نیازمند نقشه و طرح واره ای پیشینی است. با کاربرست برخی از نظریه ها و مدل ها می توان اسناد صامت را به سخن واداشت و به درک بهتری از رخدادهای تاریخی نائل شد (خلیلی، ۱۳۹۱: ۸۸).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

۱. اسکرین، کلارمونت (۱۳۶۳). جنگ جهانی در ایران. مترجم غلامحسین صالح یار. تهران: نوین.
۲. آذری خاکستر، غلامرضا (۱۳۹۲). "در جستجوی حقایق شهریور ۱۳۲۰" [پیوسته] قابل دسترس در:
<http://ohwm.ir/show.php?id=1392/6/10>
۳. بایگی، علی اکبر (۱۳۹۲). اسنادی از جنگ جهانی دوم. زیر نظر شهریار مرادی دهقی، محمد شیخان، [برای] معاونت ارتباطات و اطلاع‌رسانی دفتر رئیس جمهور. تهران: خانه کتاب؛ ریاست جمهوری اسلامی ایران.
۴. حسن آبادی، ابوالفضل (۱۳۹۲). "بررسی تحلیلی مبانی تاریخ نگاری محلی خراسان در دوره معاصر". پایان نامه دکتری تاریخ محلی، ادبیات علوم انسانی، دانشگاه اصفهان.
۵. خلیلی، محسن (۱۳۹۰). "بازخوانی نیت مند اسناد در پژوهش های تاریخی، پیشنهاد مدلی در متغیره برای باز تفسیر رخدادهای تاریخ معاصر ایران". مطالعات تاریخ فرهنگی، سال دوم، شماره هفتم، ۵۹-۹۲.
۶. راعی گلوچه، سجاد؛ و دیگران (۱۳۹۰). اسنادی از اشغال ایران در جنگ جهانی دوم. زیر نظر فرهاد زیویار، [برای] مرکز پژوهش و اسناد ریاست جمهوری. تهران: خانه کتاب.
۷. رضانی، حمیدرضا (۱۳۸۵). "کنسولگری های خارجی در خراسان". نشریه زمانه. سال پنجم، دوره ۴، ش ۳۴. (فروردین)
۸. سپهر، احمدعلی (۱۳۵۵). ایران در جنگ دوم جهانی. تهران: دانشگاه ملی.
۹. سیف پورفاطمی، نصرالله (۱۳۷۹). گزند روزگار: خاطراتی از تحولات فارس در آستانه جنگ دوم جهانی، مجلس چهاردهم و بحران آذربایجان، ۱۳۲۵ - ۱۳۱۷. تهران: نشر و پژوهش شیرازه.
۱۰. شمس آبادی، حسن (۱۳۹۱). "دستاورد حضور متفقین در سبزوار". [پیوسته] قابل دسترس در:

<http://www.narwod.ir/ri.wohs.php?di=1931/01/6>

۱۱. ظهیرنژاد ارشادی، مینا (۱۳۷۵). گزیده اسناد دریای خزر و مناطق شمالی ایران در جنگ جهانی دوم. تهران: وزارت امور خارجه، موسسه چاپ و انتشارات.
۱۲. قطبی، بهروز (۱۳۸۱). گزیده اسناد جنگ جهانی دوم در ایران. تهران: اطلاعات.

13.H.p.r Finberg"local history" in: approaches to history (London. routledge. kegan, paul1962,125

14. KARL kammen, (2003)Doing local History,Altamira Press, NewYourk .

شماره ۸۷۹ / ۱
تاریخ ۱۳ اردیبهشت
پیوست

وزارت کشور

شهربانی کل کشور
شهربانی خراسان - مشهد

دائرة
شعبه
موضوع

محرمه
۱۳ اردیبهشت

شرکت سهامی خردی و نساجی خراسان

سر و کاره ۱۸۷۰۳۳ / ۱ طبق مرقوم است از تاریخ ۱۳ اردیبهشت تا ۱۳ اردیبهشت ۱۳۰۱
که مدارک اعمال ضروری است و دفعه گذشته استعلام شد در این باره
سوز می توان تبلیغات رضوان و مصالح کارفرما و سایر کارگاه تمام میوه و باد تصدیان مربوط شده
از این عدم جلوگیری کنند و اگر کارگر رضوان منظور قضا و تحریر کرده و باید فراموش
و با اداره کار بر صحت نماند اداره مزبور طبق مقررات قانون فیکار کند و فعالیت میفرستد آن
فعلی شود و در مورد شهرانی را نیز مستحضر فرمائید که بنویسند خود آمدند از این ممبر آید

نفرین از خراسان سرزند آمدن

دست برداری در این باره است
کمانه است و در این باره است
شهرستان تا نیز تلف و در این باره است
در این باره است و در این باره است

از

اداره

دائره

شماره

۳۱۵/۲۰۰

وزارت معارف عالی

روز ۲۴ شهریور ۱۳۰۲

فرستاد

در باره :

تکلیف های کارخانه برق مشهد

احمد فرزندی همسر مرتضی با شوق کارگران کارخانه با تمام عضویت حزب خود تحت
تعجب است خود شنیده است دستور فرماید بواجب نایبیده را با هم گونم اکتفا
که از فعالیت شما این وجه در رد با تئین تاریخ استدرام مخصوصا اعلام این نعمت که
شما این با سود بسیار یافته از طرف کارگران با نیز هم فریاد در نظامی اعلام دارند

با نیز هم فریاد در نظامی اعلام کرد که در کفایتی

تاریخ ۲۴ شهریور ۱۳۰۲
وارد و بشماره ۱۳۱ ثبت گردید

۸۱
۲۸
۵۲

سند شماره ۳: نمونه اسناد اداری آستان قدس در سال ۱۳۲۱

شماره سند: ۴۵۷۵۶

عنوان: اسناد اداره حسابداری آستان قدس در سه ماهه سوم

توصیفگر: ۱۳۲۱، اکثر صفحات/ اداره حسابداری آستان قدس رضوی، اکثر صفحات/ هزینه ها، اکثر صفحات/ قیمت ها، اکثر صفحات/ اجرت، اکثر صفحات/ حقوق و دستمزدها (نقدی)، اکثر صفحات/ کارکنان، اکثر صفحات/ مشاغل، اکثر صفحات/ کارگر، اکثر صفحات/ سوخت، اکثر صفحات/ حق التولیه، اکثر صفحات/ حق النظاره، اکثر صفحات/ فرش، ۱/ کاخ/ مالیات ها، برخی صفحات/ شهریه، ۶،۵/ منصور، علی، نیابت تولیت آستان قدس رضوی، ۱۲۶۷-۱۳۵۴، ۱۴۴۷،۷،۳/ مقرر، ۸،۴،۳/ کمک های مالی، ۱۹۵،۱۴/ مساعده، ۱۴/ زنان، ۲۰،۱۹،۱۶/ مستمری، ۲۱،۲۰،۱۹/ شرکت سهامی فلاحتی خراسان، ۸۱۸،۷۹۰،۲۰/ موقوفات، برخی صفحات/ قنات رکن آباد (مشهد)، ۲۲/ مزرعه امیرآباد (مشهد)، ۱۴/ بیگ زاده، هاشم، متولی موقوفه مهدی قلی بیگ، ۲۴،۲۳/ نامه های اداری، برخی صفحات/ مزرعه سرده (نیشابور)، ۲۹/ باجر راد، علی اکبر، رئیس دفتر دارالتولیه، ۴۴،۴۰،۳۵/ بایگان دارالتولیه، ۴۴،۴۰،۳۵/ ماشین نویس دارالتولیه، ۴۴،۴۰،۳۵/ پیشخدمت دارالتولیه، ۴۹،۴۴،۴۰،۳۵/ تلفن چی دارالتولیه، ۴۴،۴۰،۳۵/ باغبان، ۴۴،۴۰،۳۵/ سرایدار، ۴۴،۴۰،۳۵/ شوfer، ۴۴،۴۰،۳۵/ پاسبان شهربانی دارالتولیه، ۴۴،۴۰،۳۵/ اداره کارگزینی آستان قدس رضوی، برخی صفحات/ کارگزین اداره کارگزینی، ۵۷،۵۳/ ثبات اداره کارگزینی، ۵۷،۵۳/ بایگان اداره کارگزینی، ۵۷،۵۳/ طبیبی، صالح، رئیس اداره بازرسی، ۶۸،۶۴/ اداره بازرسی آستان قدس رضوی، برخی صفحات/ بازرس اداره بازرسی، ۷۲،۶۸،۶۴/ نویسنده اداره بازرسی، ۷۲،۶۸،۶۴/ کتاب نویس اداره حسابداری، ۹۰،۸۵،۷۹/ بایگان اداره حسابداری، ۹۰،۸۵،۷۹/ ماشین نویس اداره حسابداری، ۹۰،۸۵،۷۹/ درشکه چی، ۹۰،۸۵،۷۹/ نامه رسان اداره حسابداری، ۹۰،۸۵،۷۹/ مؤتمن، فضل الله، رئیس دایره بودجه حسابداری، ۹۰،۸۵،۷۹/ محمودی، جلال، رئیس دایره رسیدگی اداره حسابداری، ۸۵،۷۹/ حسابدار اداره حسابداری، ۹۰،۸۵،۷۹/ مأمور اداره حسابداری، ۷۹/ ناظم شهابی، رئیس تشخیص درآمد اداره حسابداری، ۹۰،۷۹/ متصدی صندوق اداره حسابداری، ۸۰،۱۱۹۲/ سعید، حسین، رئیس اداره حسابداری، ۱۱۹۳،۸۲/ محمودی، جلال، رئیس اداره حسابداری، ۱۳۳۵،۸۵/ مشرف، مرتضی، رئیس اداره کارپردازی آستان قدس رضوی، ۱۰۸،۱۰۳،۹۷/ شهریاری، علی اکبر، رئیس حسابداری اداره کارپردازی، ۱۰۸،۱۰۳،۹۷/ کارپرداز خرید اداره کارپردازی، ۱۰۸،۱۰۳،۹۷/ انباردار اداره کارپردازی، ۱۰۳،۹۷/ حسابدار اداره کارپردازی، ۱۰۳،۹۷/ متصدی اموال اداره کارپردازی، ۱۰۸،۱۰۳،۹۷/ آشپز مهمانخانه زواری، ۱۱۶،۱۱۴،۱۱۳/ فانی، جعفر، متصدی مهمانخانه زواری، ۱۲۶،۱۲۲،۱۱۶/ شربت دار مهمانخانه زواری، ۱۲۶،۱۲۲،۱۱۶/ مأمور مهمانخانه زواری، ۱۲۶،۱۲۲،۱۱۶/ ظرف شوی مهمانخانه زواری، ۱۲۶،۱۲۲،۱۱۶/ انتقال کارکنان، ۱۲۲،۱۲۰/ احمدی، محمود، رئیس اداره مستغلات، ۱۴۰،۱۳۴/ حسابدار اداره مستغلات، ۱۴۰،۱۳۴/ سرتحصیلدار اداره مستغلات، ۱۴۰،۱۳۴/ نویسنده اداره مستغلات، ۱۴۰،۱۳۴/ ثبات اداره مستغلات، ۱۴۰،۱۳۴/ متصدی اجارات اداره مستغلات، ۱۴۰،۱۳۴/ میراب اداره مستغلات، ۱۴۸،۱۴۰،۱۳۴/ متصدی آب لوله اداره مستغلات، ۱۴۸،۱۴۰،۱۳۴/ مولوی، عبدالحمید، رئیس اداره مستغلات، ۱۴۸،۱۴۰،۱۳۴/ بازرس اداره املاک،

۱۶۷،۱۶۲،۱۵۶ / مهندس اداره املاک، ۱۶۷،۱۶۲،۱۵۶ / مقنی اداره املاک، ۱۶۲،۱۵۶ / شهیدی، نظام، رئیس اداره خزانہ، ۱۸۰،۱۷۶،۱۷۲ / تحصیلدار اداره خزانہ، ۱۷۶،۱۷۲ / دفتردار اداره خزانہ، ۱۷۶،۱۷۲ / بایگان اداره خزانہ، ۱۷۶،۱۷۲ / قالی باف اداره خزانہ، ۱۷۶،۱۷۲ / حسابدار اداره خزانہ، ۱۸۰،۱۷۶،۱۷۲ / اوکتایی، عبدالعلی بن عبدالرضا، رئیس کتابخانہ، ۱۸۴،۴۵۱،۱۹۲ / ولایی، مهدی، فهرست نویس کتابخانہ، ۱۸۴،۱۸۸،۱۹۲ / رضوی کتابداری، ابوطالب، کتابدار کتابخانہ، ۱۸۴،۱۸۸ / رضوی جیفانی، هاشم، کتابدار کتابخانہ، ۱۸۴،۱۸۸ / بروسان، محمد رضا، مذهب کتابخانہ، ۱۸۴،۱۸۸ / کتابداری، حسین، موزع کتابخانہ، ۱۸۴،۱۸۸ / واقفی، جواد، نویسنده کتابخانہ، ۱۸۴،۱۸۸ / حافظیان، علی اصغر، صحاف کتابخانہ، ۱۸۴،۱۸۸ / حافظیان، میرزا آقا، صحاف کتابخانہ، ۱۸۴،۱۸۸ / حافظیان، اکبر، صحاف کتابخانہ، ۱۸۴،۱۸۸ / نجفیان، عبدالرحیم، صحاف کتابخانہ، ۱۸۴،۱۸۸ / مصحح، ۱۹۹،۱۹۷ / پاسبان دولت شاهی، محمد هاشم، رئیس اداره تشریفات، ۲۰۱،۲۱۸،۲۳۸ / نجفی، علی، معاون اداره تشریفات، ۲۰۱،۲۱۸ / دبیرمنش، موسی، رئیس دفتر اداره تشریفات، ۲۰۱،۲۱۸ / بایگان اداره تشریفات، ۲۰۱،۲۱۸ / کلیددار اداره تشریفات، ۲۰۱،۲۱۸ / آبدار اداره تشریفات، ۲۰۱،۲۱۸ / ساعت ساز اداره تشریفات، ۲۰۱،۲۱۸ / فراش بام حرم اداره تشریفات، ۲۰۱،۲۱۸ / متصدی امور مالی اداره تشریفات، ۲۰۱،۲۱۸ / نقاش اداره تشریفات، ۲۰۱،۲۱۸ / معمار اداره تشریفات، ۲۰۱،۲۱۸ / متصدی امانات اداره تشریفات، ۲۰۲،۲۱۹ / پاسدار اداره تشریفات، ۲۱۹،۲۲۱ / پاسبان اداره تشریفات، ۲۲۲،۲۲۳،۲۳۸ / قرآن خوان اداره تشریفات، ۲۲۹،۲۲۸،۲۴۰ / ضیاءالحق، باقر، خطیب دارالضیافه، ۲۲۹،۲۵۰ / فراش دارالضیافه، ۲۲۹،۲۵۰ / مؤذن، ۲۲۹،۲۵۰،۳۶۸ / باشی شکوهی، محمد علی، نقاره چی باشی، ۲۲۹،۲۵۰ / نقاره چی، ۲۲۹،۲۵۰،۳۶۸ / بخش کارپردازی بیمارستان امام رضا، ۲۵۹ / پاسبان شهربانی بیمارستان امام رضا، ۲۶۱،۲۶۵،۳۲۴ / شلاک، هامر، مدیر بیمارستان امام رضا، ۲۶۹،۳۱۰،۳۴۳ / باروخ، فراتشیک، پزشک جراح بیمارستان امام رضا، ۲۶۹،۳۱۰ / اشتاین، کاتن، کارشناس پرتوشناسی بیمارستان امام رضا، ۲۶۹،۳۱۰،۳۴۳ / سامی راد، معاون بیمارستان امام رضا، ۲۷۳،۳۴۷ / پرستار بیمارستان امام رضا، برخی صفحات / کارآموز، ابوالفضل، رئیس کارپردازی بیمارستان امام رضا، ۲۷۷،۳۰۲ / متصدی تدارکات بیمارستان امام رضا، ۲۷۷،۳۰۲ / انباردار اثاثیه بیمارستان امام رضا، ۲۷۷،۳۰۲ / انباردار مصالح بیمارستان امام رضا، ۲۷۷،۳۰۲ / کارپرداز خرید بیمارستان امام رضا، ۲۷۷،۳۰۲ / بایگان بیمارستان امام رضا، ۲۷۷،۳۰۲ / ثبات بیمارستان امام رضا، ۲۸۰،۲۸۶ / ماشین نویس بیمارستان امام رضا، ۲۸۰،۳۰۳،۳۵۵ / رفتگر بیمارستان امام رضا، ۲۸۰،۳۰۳،۳۶۱ / تلفن چی بیمارستان امام رضا، ۲۸۰،۳۰۳ / حلبی ساز بیمارستان امام رضا، ۲۸۰،۳۰۳،۳۵۵ / رفتگر بیمارستان امام رضا، ۲۸۰،۳۰۴،۳۰۰ / آشپز بیمارستان امام رضا، ۲۸۰ / داروساز بیمارستان امام رضا، ۲۸۱،۲۸۶ / اتوکش بیمارستان امام رضا، ۲۸۳،۲۸۶،۳۱۴ / خیاطه بیمارستان امام رضا، ۲۸۳ / تلمبه زن بیمارستان امام رضا، ۲۹۵،۳۰۱ / رخت شوی بیمارستان امام رضا، ۲۸۶،۳۱۴ / مأمور اصطبل آزمایشگاه بیمارستان امام رضا، ۳۰۱ / حسابدار بیمارستان امام رضا، ۳۵۸ / غلامی طهرانی، علی اکبر، باغبان باشی، ۳۷۱ / کارت شناسایی، ۳۸۲،۳۸۴،۳۸۵ / عریضه ها، ۴۱۰،۴۱۷،۴۱۹ / انعام، ۴۱۹ / زیارتی، اسدالله، زیارت نامه خوان باشی، ۴۲۰ / مساعده، ۴۲۸،۴۲۹ / حق اشتراک، ۴۳۷،۴۳۸،۴۳۹ / روزنامه ها، ۴۳۷،۴۳۸،۴۴۱ / داروخانه بیمارستان امام رضا، ۴۴۲ / مجله ها، ۴۴۴ / سنگ های معدنی، ۴۴۹ / معدن چشمه گل (مشهد)، ۴۴۹،۷۰۳،۷۰۲ / لوازم التحریر، ۴۵۹،۴۶۰،۴۶۱ / کتابخانہ ها، ۴۶۴ / کتاب ها، اکثر صفحات / پارچه، ۵۳۸،۷۱۱ / رفوگر، ۵۴۲،۵۶۶ / فرش، ۵۴۵،۷۱۱،۸۷۱ / بلور فروش، ۵۴۷،۱۴۶۷ / نجار،

۵۶۳ / قفل ساز، ۱۵۷۵،۵۶۹،۵۶۷ / سراج، ۱۲۶۵،۵۷۱،۵۷۰ / زرگر، ۵۷۵ / بزاز، ۱۳۰۷،۵۷۶ / قبض تلفن، ۵۹۵ / خرازی، ۵۹۷ / ۱۴۵۷،۶۲۱،۵۹۷ / غربال چی، ۶۰۹ / الک ساز، ۶۱۲ / مسگر، ۱۱۲۷،۶۱۹،۶۱۵ / رنگ فروش، ۶۳۱ / مشروب فروش، ۶۳۵ / زرگر باشی، ۶۴۵،۶۴۱ / گزارش ها، ۱۱۵۱،۶۵۱ / سفال فروش، ۱۱۸۱،۶۵۱ / حرم امام رضا (ع)، ۶۵۸،۶۵۹،۶۶۰ / کنتراتیچی، ۶۶۸ / سفیدگر، ۶۶۹ / جارو فروش، ۶۷۵ / مالدار، ۶۸۲،۶۸۱،۶۸۰ / قطاعی، ۶۹۱،۶۹۰ / درختان، ۶۹۰،۶۹۱،۶۹۴ / خیابان کوهسنگی (خیابان اسدی)، ۶۹۳،۶۹۱،۶۹۰ / اجاره، ۶۹۴ / مستأجران، ۶۹۴ / چادردوز، ۶۹۵ / بارنامه، ۷۰۵،۷۰۸،۷۱۰ / عوارض قپان، ۷۳۳،۷۳۲،۷۰۶ / مالیات ها، برخی صفحات / مالیات صدی سه، ۷۳۳،۷۳۲ / هیزم شکن، ۷۳۹،۷۴۰،۸۴۸ / گاریچی، ۷۴۳،۸۱۰ / شرکت سهامی فلاحتی خراسان، ۷۹۰،۸۱۸ / باغ باروت کوبی (مشهد)، ۷۹۳،۷۹۷ / بذرفروش، ۷۹۴،۱۴۷۵،۱۴۹۸ / اشیای موزه ای، ۸۷۱،۱۴۸۴ / باربر، ۸۴۱ / مدرسه میرزا جعفر، ۸۴۳ / حداد، ۸۵۵،۱۴۸۶ / حمال، برخی صفحات / کرایه حمل، برخی صفحات / صورت جلسه ها، ۸۵۷ / نداف، ۸۵۹،۱۵۱۶،۱۳۶۳ / مزرعه احمدآباد (مشهد)، ۸۸۴ / قبض پست، برخی صفحات / تلگراف، برخی صفحات / فریمان، ۱۳۳۲ / تلفن چی، ۱۱۷۳،۱۲۰۱ / مأموریت، ۱۱۷۵،۱۱۸۲،۱۱۸۵ / اعتضادپور، رئیس صندوق آستان قدس رضوی، ۱۱۹۳ / صابون فروش، ۱۲۱۶ / عطار، ۱۲۱۶،۱۴۵۷،۱۷۵۶ / اصطلب دارالتولیه، ۱۲۱۶،۱۲۲۴ / چارپایان، ۱۲۱۶،۱۲۳۴ / نعل بند، ۱۲۳۴،۱۲۳۵،۱۲۳۶ / روشنایی، برخی صفحات / حق الزحمه، ۱۲۸۴ / املاک، برخی صفحات / شیبانی، رئیس اداره املاک واگذاری فریمان، ۱۳۳۸،۱۳۳۹ / پوشاک، ۱۳۹۰،۱۳۹۱،۱۴۰۰ / خیاط، ۱۳۹۱،۱۳۹۲ / دارالتربیه شاهپور، ۱۴۰۰،۱۴۰۱ / کلاه دوز، ۱۴۱۴،۱۴۱۵،۱۴۱۶ / کفاش، ۱۴۲۱،۱۴۲۲ / ریخته گر، ۱۴۲۶ / پذیرایی، ۱۴۴۷،۱۴۵۰،۱۴۵۴ / تأمین مواد غذایی، ۱۴۵۵،۱۶۲۳،۱۵۵۷ / عمادقندهاری، خطیب باشی، ۱۴۵۶ / سخنرانی، ۱۴۵۶ / اعیاد مذهبی، ۱۴۵۶،۱۴۶۶،۱۴۵۸ / شیرینی فروش، ۱۴۵۷ / سقا، ۱۴۵۷،۱۶۹۴ / صحن جدید (صحن آزادی)، ۱۴۶۳ / پاداش، ۱۴۶۶ / آهن فروش، ۱۴۷۱ / ابزارچی، ۱۶۸۴ / کارخانه سنگ بری، ۱۴۹۷ / مقنی، ۱۴۹۸،۱۵۴۳ / عکاس، ۱۵۰۰،۱۶۴۹،۱۵۰۲ / سوهان چی، ۱۵۰۳،۱۵۳۶ / باغ رضوان (مشهد)، ۱۵۰۵،۱۵۰۶ / وسایل گرمایشی، ۱۵۱۰،۱۵۲۱،۱۵۱۹ / خانه های شخصی، ۱۵۴۴ / نوانخانه، ۱۵۵۱ / کمک های مالی، ۱۵۵۱،۱۵۵۲،۱۵۵۳ / جذامی خانه، ۱۵۵۸،۱۵۷۲،۱۵۶۱ / آشپزخانه جذامی خانه، ۱۶۱۱،۱۵۵۸ / باغ احمد آباد (مشهد)، ۱۵۵۹،۱۶۳۰ / قصاب، ۱۵۶۵،۱۵۷۳،۱۷۲۴ / حسینی، میرزا هادی، متصدی جذامی خانه، ۱۵۸۳،۱۶۸۶،۱۶۰۶ / حمامی جذامی خانه، ۱۵۸۲،۱۶۵۰ / آشپز جذامی خانه، ۱۵۸۲،۱۶۵۰ / خادم جذامی خانه، ۱۵۸۲،۱۶۵۰ / انباردار جذامی خانه، ۱۵۸۲،۱۶۵۱ / شهریه، ۱۵۸۵،۱۶۵۱ / جذامیان، برخی صفحات / اداره متوفیات شهرداری مشهد، ۱۶۰۸،۱۶۴۵،۱۶۴۴ / بقال، ۱۶۱۳،۱۶۸۷ / تدفین، ۱۶۴۲،۱۶۴۳ / مرگ و میر، ۱۶۴۲،۱۶۴۳ / علاف، ۱۶۴۸ / سبزی فروش، ۱۶۸۸،۱۶۹۰،۱۷۱۶ / آب کش، ۱۶۹۴ / خرج بیمار مهمانخانه زواری، ۱۶۹۵،۱۶۹۶،۱۷۳۱ / مهمان خانه زواری، ۱۶۹۵،۱۶۹۶،۱۷۳۱ / آشپزخانه مهمان خانه زواری، ۱۷۰۸،۱۷۱۳،۱۷۲۲ / افطار، ۱۷۰۰،۱۷۰۱ / ماه رمضان، ۱۷۰۱ / نذورات، ۱۷۰۵،۱۷۵۷،۱۷۰۶ / زغال فروش،

عنوان: اسناد اداره حسابداری آستان قدس در سه ماهه اول

توصیفگر: ۱۳۲۱ / بیمارستان شهر، برخی صفحات / سالاری، احمد، رئیس بیمارستان شهر، ۱۹۴۰۲ / پزشک مقیم بیمارستان شهر، ۱۹۴۰۲ / سرپرستار بیمارستان شهر، ۱۹۴۰۲ / پرستار بیمارستان شهر، ۱۹۴۰۲ / آبدار بیمارستان شهر، ۱۹۷۰۵ / سرپرست رخت شوی خانه بیمارستان شهر، ۱۹۷۰۵ / اتوکش بیمارستان شهر، ۱۹۷۰۵ / وصال بیمارستان شهر، ۱۹۷۰۵ / رخت شوی بیمارستان شهر، ۱۹۷۰۵ / مأمور رفت و روب بیمارستان شهر، ۱۹۷۰۵ / رفتگر بیمارستان شهر، ۱۹۷۰۵ / باغبان بیمارستان شهر، ۱۹۸۰۶ / پاسبان بیمارستان شهر، ۱۹۸۰۶ / وسایل و تجهیزات جراحی، ۱۰ / قبض وصول، برخی صفحات / داروخانه بیمارستان شهر، برخی صفحات / نامه ها، برخی صفحات / آبدارخانه بیمارستان شهر، ۲۱ / مصالح ساختمانی، برخی صفحات / تأمین مواد غذایی، برخی صفحات / قصاب، ۳۰ / اجاره، ۸۲، ۳۴ / شیر فروش، ۳۸ / فخار، ۴۲ / رخت شوی خانه بیمارستان شهر، ۴۶ / تعمیر، برخی صفحات / بخش مسری بیمارستان شهر، ۵۳ / سوخت، ۵۸ / بنا، برخی صفحات / نجار، ۶۲، ۶۱ / اجاره بها، ۸۱ / بخش جراحی بیمارستان شهر، ۸۵ / سرویس های بهداشتی، برخی صفحات / ظروف مسی، ۹۱ / بخش طبی بیمارستان شهر، ۱۷۹، ۹۱ / مسگر، ۱۱۲، ۱۰۲ / رنگ فروش، ۱۲۷، ۱۳۶، ۱۶۴ / لوازم التحریر، ۱۸۷ / حق الزحمه، ۱۹۲ / کارآموز، ابوالفضل، رئیس کارپردازی بیمارستان شهر، ۱۹۴ / حسابدار بخش کارپردازی بیمارستان شهر، ۱۹۶ / انباردار بخش کارپردازی بیمارستان شهر، ۱۹۶ / ثبات بیمارستان شهر، ۱۹۶ / بایگان بیمارستان شهر، ۱۹۶ / نامه رسان بیمارستان شهر، ۱۹۶ / متصدی اطلاعات بیمارستان شهر،

سند شماره ۵: نمونه اسناد علم در سال ۱۳۲۱

حضرت جبر آقای محمد ابراهیم خان اعلم شوکت الملک چند

حکومت بسیار محترم و عزیزم
 نامدوسه ۲۰ تیر ۱۳۲۱ انجمن محترم چند روز قیام و اصل و از تاخیر جواب آن سعادت
 بخوانم - علت تاخیر این بود میخواستم عذر که میآید که در بهر گرو در موقع گزینش خوش و خوبی که به اتفاق جنابعالی
 و ما بسیار تانی برداشتم بودم مرتب و بقاب که از ده تقدیم نیام - سبب کمی بهاب در مشهور پیشرفت این جور کار که
 چنان مشکل شده است و عذر که فقط همین حالا حاضر شده است و اینک باشنخه کار دیگران که بشکل کار است
 است تقدیم در نیام - نسخه انرا به ام آقا بر امیر حسینی بر اوردن نیز میفرستم +
 خلع خوشوقتیم که اینه بر چند در ابرار یک و یک بستگی تحت فرمان آقا سر بهک رضا خان افت ر
 شده است + ما کم اداره مجازات و جمع هر سیم ملگردان یا ملحق مستقیم بنی خلع و هر یک
 اقدامی نماید - هر کوشش عوده اقدام کردم حکومت هندوستان را حاضر نمایم که با اوردن اسباب و کم
 تلفی و چند دستگاه کامیون جهت اصلاح مجازات و رفت و آمد بنی است که اینه هم امر نماید
 و اما تا سفارته چندی قیام جوابی دریافت نمودم بنی بر اینکه بعلت ضروریات خلع ارسال انباری
 مصرف در شرق ایران نامقدور است -

تزال قیمت نان بمی بپیشن خیر خوبی است و بعین دارم سبب این جدیت شخص انجمن
 محترم در این باب و نفوذ موثر جنابعالی بنی در ساء اداره جات و ملائین قاناعات است که
 کمبودن خرید گندم توالت است مقدار کافی علم را فراهم و جمع آورده نماید -
 متاسفانه اظهار میدارم بنور جوابی بنامه که بطردن یکما قهر و خصم و ذکر داریوش نوشته ام
 نرسیده و حالا با دوستی در این خصوص میفرستم +
 خلع خوشوقتیم میفر شخص خوبی جهت ویر نمودگی چند در ابرار به زبانب داده شده است

و ایشان آقا کلنتون نامی که معلم در کرمان و لیسر کنول است باشند و امیدوارم در طرف حق
دارد و پرچم زد کرد. گمان میکنم حضرت عالی ایشان را ببینید -

در عا سلام زیاد و از طرف بانو سکرین بغایت جناب عالی و سلام زیاد
بهمه شما از طرف اینجانبان شکر فراوان - در انتظار اشتیاقی باز دید در آینه نزدیک باشیم -

مخلص حضرت عالی

C. T. Kline

سی-پی-سکرین

سر کنول دولت انگلیس در مشهد -

بعد از اسفا + نمودن این نام جایی از سفارت دولت انگلیس طهران بغایتی که در خصوص دکتر دارنوتیتر نموده بودم بر این دستور
تاسفانه آنها میدانم که او را امور ارتش نتوانسته اند و کت نامه برده را از عملی که در امروز فقط تحت نظر پادشاه انجام
جناب وزیر مختار دولت انگلیس به این باب دستور داده اند از طرف ایشان کمالی اظهار تاسف نمایم که نتوانسته اند در این
خصوص میل و خواهش جناب عالی را انجام دهند +

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

۲۹۷۸/۴

نمونه عنوان اسناد متفرقه در این دوره

۳۱۴۳۹: مکاتبات کنسولگری روس و انگلیس در خصوص امور اتباع، بانک شاهنشاهی و استقرای تولیت آستان قدس. - ۱۳۲۱ ش

۵۷۸۶۹: نمونه کوپن قند و شکر مربوط به فروردین. - ۱۳۲۱

۷۱۵۳۸: تشکیل انجمن جلوگیری از بیماری تیفوس در بیرجند و بروز آفت در نهبندان. - ۱۳۲۲-۱۳۲۱ ش

۷۲۶۸۲: یک نمونه از کوپن های توزیع ارزاق عمومی صادره خزانه داری کل. - ۱۳۲۱

۷۵۲۸۰: مکاتباتی پیرامون توزیع کوپن قند و دیگر خواروبار مورد نیاز در بین اهالی سیستان و قائنات، تامین نان مصرفی. - ۱۳۲۲-۱۳۲۱ ش

۷۴۲۹۷: وضع قانون منع احتکار و طرز اجرای آن و اعلام میزان محصول و موجودی اجناس توسط بازرگانان و کارخانجات به اداره نظارت اجرای قانون مذکور. - ۱۳۲۱ ش

۷۴۲۹۸: دستور به بازرس کمیسیون خواربار به جهت کنترل در توزیع به اندازه نان مصرفی بین مردم، مسافری و رانندگان به انضمام خروج غیر قانونی مقدار زیادی نان توسط رانندگان از بیرجند به زاهدان جهت فروش. - ۱۳۲۱ ش.

۷۹۴۶۰: مجموعه بخش نامه هایی مرتبط با دوایر آستان قدس در موضوعاتی از قبیل امور پرسنلی، نحوه ارسال پرونده ها به بایگانی ها، اجاره املاک، اخطار به کارکنان معتاد، طریقه گزارش نویسی، تدریس زبان انگلیسی برای پرسنل، آئین نامه بیمارستان شاهرضا. - ۱۳۳۵-۱۳۲۱ ش

۹۴۴۰۵: واگذاری موقتی ساختمان پرورشگاه سابق جنب دارالتربیه به دارالتربیه شاهپور، مفقود شدن برخی از وسایل پرورشگاه شدر هنگام جابجایی، تحویل بخشی از اقلام به سرپرست کودکان مهاجر لهستانی و تحویل و تحول اثاثیه ها. - ۱۳۲۱-۱۳۲۰ ش

۹۴۴۱۶: تامین اعتبار لازم جهت خرید دستکش لاستیکی برای قسمت جراحی و تهیه آن توسط بیمارستان آمریکایی مشهد از تهران. - ۱۳۲۳-۱۳۲۱ ش .

۹۴۵۴۵: صورت مالیات بردرآمدو دستمزد کارگران موقت و کارمندان جدید الاستخدام آستانقدس. - ۱۳۲۳-۱۳۲۲ ش

۱۱۱۶۹۹۹: آمارگیری شرکت فلاحتی خراسان از قریه مردان آباد دهستان باخزر در مورد امور قنایی، زراعی، پزشکی، جمعیتی و عواید آن. - ۱۳۲۲ ش .

۱۱۱۷۰۳: آمارگیری شرکت فلاحتی خراسان از قریه گرمه، جرمق دهستان میان ولایت مشهد در مورد امور قنایی، زراعی، پزشکی، جمعیتی و عوایدو محصولات آن. - ۱۳۲۲ ش .